

LEOPAR'IN KENTİ

ÇATALHÖYÜK

Arabamız tozlu yolda ilerliyor. Bizi Çatalhöyük kazı alanına ulaştıracak bu yoldan, üzerimizi beyaza boyayacak bir toz bulutu olmadan geçmek oldukça güç. Günümüzden yaklaşık 9000 yıl önce bu bölgenin sulak alanlarla dolu bir bataklık olduğuna inanmak zor ama bu bir gerçek. Hedefimiz, bu bataklığın ortasında gelişmiş, gelişmek için bölge koşullarını da kullanmış Anadolu'nun en eski yerleşimine ulaşmak.

Çatalhöyük, günümüzden yaklaşık 9000 yıl önce kurulmuş ve yerleşik hayatın başlangıcı olarak düşünülen yerleşkelerden biri. 1400 yıl boyunca 376 nesile ev sahipliği yapmış bu kasabayı 1960'larda ilk bulan İngiliz arkeolog James Mellaart'tı. Bizse kazı alanındaki son gelişmeleri öğrenmek için yollardayız.

Çatalhöyük'e geldiğimizde bizi kazı alanı sorumlusu Levent Özer karşılaşıyor. Arkeologlarla konuşmadan önce kazı alanını dolaşmaya başlıyoruz. İlk hedefimiz bu seneki kazıların odak noktası olan ve 40x40 olarak adlandırılan kazı alanı.

Çatalhöyük'te kazıların başkanı ünlü İngiliz kazibilimci Ian Hodder. Bununla birlikte kazı alanında tek bir çalışma yürütülmüyor. Kazı sezonu boyunca 120 den fazla arkeolog farklı dönemlerde farklı bölgelerde kazı yürütüyorlar. ABD, İngiltere, Yeni Zelanda, Polonya, Kanada, İsviçre'nin de içinde bulunduğu toplam 10 ülkeden 90'a yakın bilim insanının yanında Türk kazibilimcilerle bu sayı 120'nin üzerine çıkıyor. Bu yılki en önemli çalışmalar 40x40 adı verilen bölgede gerçekleştirilmiş. Levent Özer yalnızca kazı alanından değil burada çalışanla-

rın günlük gereksinimlerinden, halkla ilişkilerine kadar birçok şeyle de ilgilenmek zorunda. Haftada yalnızca bir gün dinlenerek hummalı bir çalışma yürüten ekibin eli ayağı olmuş. Bir yandan kazı alanında dolaşırken bir yandan bilgi almayı sürdürüyoruz.

Bölgenin bataklık olan yapısı burada yaşayan insanlar için bir nimete dönüşmüş. Evlerin kerpiçten duvarlarının yükseltilmesi için bataklıktan elde edilen çamura gereksinim duyuluyormuş. Bölgenin tarıma uygun olması kadar kerpiç yapımı için gereken malzemeye de kolay ulaşıyor olması önem taşıyor. Dikdörtgen biçimli evler birbirine sokulmuş, yan yana inşa edilmiş. Evler arasındaysa hiç sokak yok. Geçtiğimiz yıllarda evler arasında bulunan kimi açıklıkların sokak olabileceği görüşü ortaya atılmıştı. Bir sokak kapısı yerine evlerine damlardaki kapılardan girip çıkan Çatalhöyük sakinleri düşüncesi yanlış mıydı diye düşünmüştük. Bugünse, evleri birbirinden ayıran sokakların olmadığı düşüncesi daha güçlü. Önceleri sokak olarak düşünülen yerlerin aslında evler arasındaki açıklıklar, bir depo ya da çöpleri atmak için kullanılan avlular olduğu biliniyor. Ayrıca bu bölgede Bizans dönemi-

Çatalhöyük'teki evler birbirlerinin üzerine inşa edilmiş

ne ait izlerin de olması, geçmişteki kafa karışıklığını açıklamak için yeterli.

Geçmiş yıllarda arkeologlar evlerin teker teker kazılması ve içindeki yerleşimlerin niteliğini anlama yönünde çalışıyorlardı. 2003 yılında kazılmaya başlanan 40x40 metre ölçülerindeki açma alanıysa, bir grup evi barındırıyor. Burada açığa çıkarılan evler üzerinde büyük bir hassasiyetle çalışılıyor. Arkeologlar bu bölgeyi neredeyse diş fırçalarıyla kazarak açığa çıkarıyorlar. Bugüne kadar yapılan kazılar sonucunda Çatalhöyük'ün yüzde sekizinin gün yüzüne çıkarıldığını söylüyor. Ama bu, geri kalan evlerin toprak altından çıkarılacağı anlamına gelmiyor. Kazılıp gün ışığına çıkarılan her katman aslında büyük hassasiyet istiyor. Kimi yerlerde günümüz teknolojisini kullanarak kazı yapmak mümkün olmayabiliyor. Sözgelimi, 376 kuşağın üst üste yaptığı evlerin ilk evresine gidilmesi demek, üstteki katmanların yıkılması anlamına geliyor. Arkeologlar, gelecekte yeni teknolojiler kullanan kazıcıların buraları yıkmak zorunda kalmadan açığa çıkarabileceğini düşünüyor. Bu nedenle birçok bölge kazılmadan bırakılacak. Çatalhöyük, insanlığın bu en eski yerleşimi geleceğe uzanıyor ve bilimin günümüzden çok daha ileri olduğu günleri bekliyor.

40x40'ın yakınlarında bölgeyi keşfeden ve 1960'larda kazılar yapan James Mellaart'ın açtığı kazı alanı var. Günümüzde neredeyse iğneyle kuyu kazın arkeologların aksine Mellaart, o yıllarda ilk kazılarını buldozerlerle yapmış. Onun bu tekniği aslında günümüzde kazıbilimin geldiği noktayı da gösteriyor. Çatalhöyük'teki kazı çalışmaları günümüzde artık kesinlikle toprağı bir

Bu yılki kazılarda açığa çıkarılan en çarpıcı şey kırmızıya boyanmış bu duvar.

yerden bir yere kaldırmak anlamına gelmiyor. Elde edilen bulguların özel kimyasallarla topraktan ayrılması, kimi buluntuların korumaya alınması, karbon 14 testiyle buluntuların yaşlarının saptanması günümüzde kullanılan teknikler arasında. Bununla birlikte Mellaart'ın çalışmaları, Çatalhöyük'teki ilk katmanlara, toprak seviyesine ulaşmasını sağlamış. Üst üste binmiş evlerin arasında, çok derinlerde yeşil bir bölge görülüyor. Bu bölge üzerinde yeniden bitkiler yetişmiş olan toprak seviyesi. 1400 yıl boyunca birbirinin üzerine yapılan evler topraktan yükseldikçe tıpkı ağaçların kesitlerinde yer alan çizgiler gibi kentin yaşını ölçebilecek bir ölçüt sunuyorlar bize. Bir evin ömrünün en fazla 80 yıl olduğunu, ama genellikle 40-50 yıl sonra duvarların yarıya kadar yıkılıp yeni bir ev yapılmaya başlandığını öğreniyoruz. Her yeni ev yeni bir hayat demek aslında. Ev yıkıldıktan sonra, ölen ev sahipleri ailenin diğer üyeleri gibi zemine gömülüyor ve ailenin bir parçası gibi evdeki varlığını sürdürüyor. Çatalhöyük evle-

rinde hemen her yıl gerçekleştirilen bir şey daha var: duvarlara yeni kat sıva sürmek. Evlerin ortasındaki ocak, beyaz duvarları zamanla karartıyor ve çevresini ise boğuyor. Bu da duvara yeni bir kat alçı atmak gereğini doğuruyor. Kazıbilimciler bu sıva katlarından da evlerin yaşlarını anlayabiliyorlar. Çatalhöyük'te evler genellikle düz beyaz sıvalı. Bununla birlikte kimi zaman duvarlarda renkli boyalarla yapılmış süslemelere rastlandığı da olmuş. 2006 yılı kazılarında açığa çıkarılan kırmızı boyalı duvar da bu yılın en göze batan bulgularından biri.

Bu yıl çıkarılan ve korumaya alınan kırmızı şeritli duvara bütün evlerde rastlanmıyor. Klasik bir Çatalhöyük evi neye benziyor diye merak ediyorsanız size önerimiz buraya gelmeniz ve ziyaretçiler için hazırlanan örnek evi gezmeniz. Kazı alanının hemen girişinde yer alan bu ev, günümüzden binlerce yıl önce burada yaşayan insanların yaptıklarının aynısı. Evin içindeki kiler, ocak gibi bölümlerin yanı sıra duvara asılan hayvan kafaları da birebir kopyalanmış. Çatalhöyük'teki süslemeler arasında yer alan Leopar figürleri Anadolu'da bir zamanlar yer alan Leoparları bizlere bir kez daha hatırlatıyor. Bu hayvanı sanat eserlerinde kullanan Çatalhöyük halkı kadar Anadolu'nun ilk sakinlerinden olan Leoparlar da kazıbilimcilerin ilgisini çeken figürler. Leoparlar ve Çatalhöyük tarihi karıştı. Ne var ki, bugün yürütülen kazılar Anadolu'nun geçmişini açığa çıkarmayı sürdürüyor.

Çatalhöyük'ü ziyaret edenler orijinaline uygun model evi ziyaret edebilir. Evde aslına uygun olmayan tek şey yandan girilen kapısı

Gökhan Tok
Fotoğraflar: Bülent Gözcelioğlu
Elif Yılmaz